

UN SER DE NADAL (de Justin BESSOU, Contes de l'oncle Janet)

Nos èrem rencontrats qualques camaradas a Rodés, aquel vint-e-quatre decembre, e – totes *anciens* – fasiam reviure, al pè del fuòc, de vièlhs sovenirs.

Un de **Lebós** comencèt aital :

- Veniái de **Ric Estar**. Vos parli de quaranta ans. Fasiá pas luna. I aviá mièg palm de nèu e nevava encara. En davalant pels bòsques de **Taissas**, per m'assegurar s'èri dins lo drech camin, aluquèri una *alumeta*. Lo flambal faguèt paur a un lop que me seguia sens que l'agèssi devinhat ni ausit. Lo lop sautèt dins los galhamassas*. Èran dètz oras. Las campanas de **Sauganas**, de **Cannac** e de **Lebós** sonavan totas ensemble lo primièr de Matinas e copavan de nòtas *solamnèlas* e mesuradas los carrilhons de jòia de tot aquel ser.

Lo **Giffon**, que me calia sautar sus una planqueta estreja – grossit pels darrièrs aigacis – gulava aval coma un fòl. De còp en còp brulavi una altra *alumeta* que me donava a pena lo temps de reconeissèr quatre o cinc passes de la carral que deviái sègre. Al ras del riu, per me poder plan metre de cavalons sus la planqueta, me vòli tornar far lum... Coquin de sòrt ! ma *boèta d'alumetas* me lisa de pels dets e se pèrd dins la nèu o la bruga. Coma m'acorbavi per la cercar, sentiguèri sus mon visatge l'alèn del lop... Me lèvi d'un saut e qué vesi dins l'entrelutz ? dos lops que me fintan !... Cridi tant que pòdi... Ma votz rauca lor fa pas paur... se sarran de ieu, un de cada costat, me fintan totjorn e me clapòtan las cambas amb lors coetas !... A aquela ora, dins las tenèbras, dins la nuèch, tan luènh dels ostals, al pè d'un riu salvatge que me brama l'esglaç... metètz-vos a ma plaça... agèri paur... e plan paur... Sens *mèma* aver l'idèa de me servir de mon baston qu'auria pas fach que precipitar contra ieu l'assaut las doas òrras bèstias, me sovenguèri qu'èra la nuèch de Nadal e me recomandèri de tot mon còr al Salvador del monde. Alara quicòm me diguèt :

- Estufla los cans de **La Còsta**.

E de tot mon alèn, de tota la fòrça de mos palmons, quatre dets dins lo cais, coma sabiaí far – e mai sauriaí far encara – estuflèri los cans de La Còsta.

Los cans de La Còsta, dos mastins* de pargue de la pus crana raça, davalèron los prats als quatre fèrs... Dins un pas res de temps, lops a tota escorsa e cans al cuol avián fiulat al **molin de Calhòl**.

Vos afiguratz ma jòia !

E ! ben, ai totjorn cresegut que la proteccion de la nuèch de Nadal m'aviá salvada la vida.
Mas tanben, pauròts, amb quina punhor de reconeissença amistosa, cantèri puèi a la messa de
mièja-nuèch lo *Gloria* dels Angèls e lo cantique dels pastres ! Auriái volgut que
m'ausiguèsses dire en plorant la Mamà de Nòstre Sénher :

Vòstre nenon nos rabís l'alma

Ò bèla Vièrja, daissatz-nos

– Nòstre amor o reclama,

Vos'n pregam de genolhs –

Ò ! Daissatz-nos, Madama,

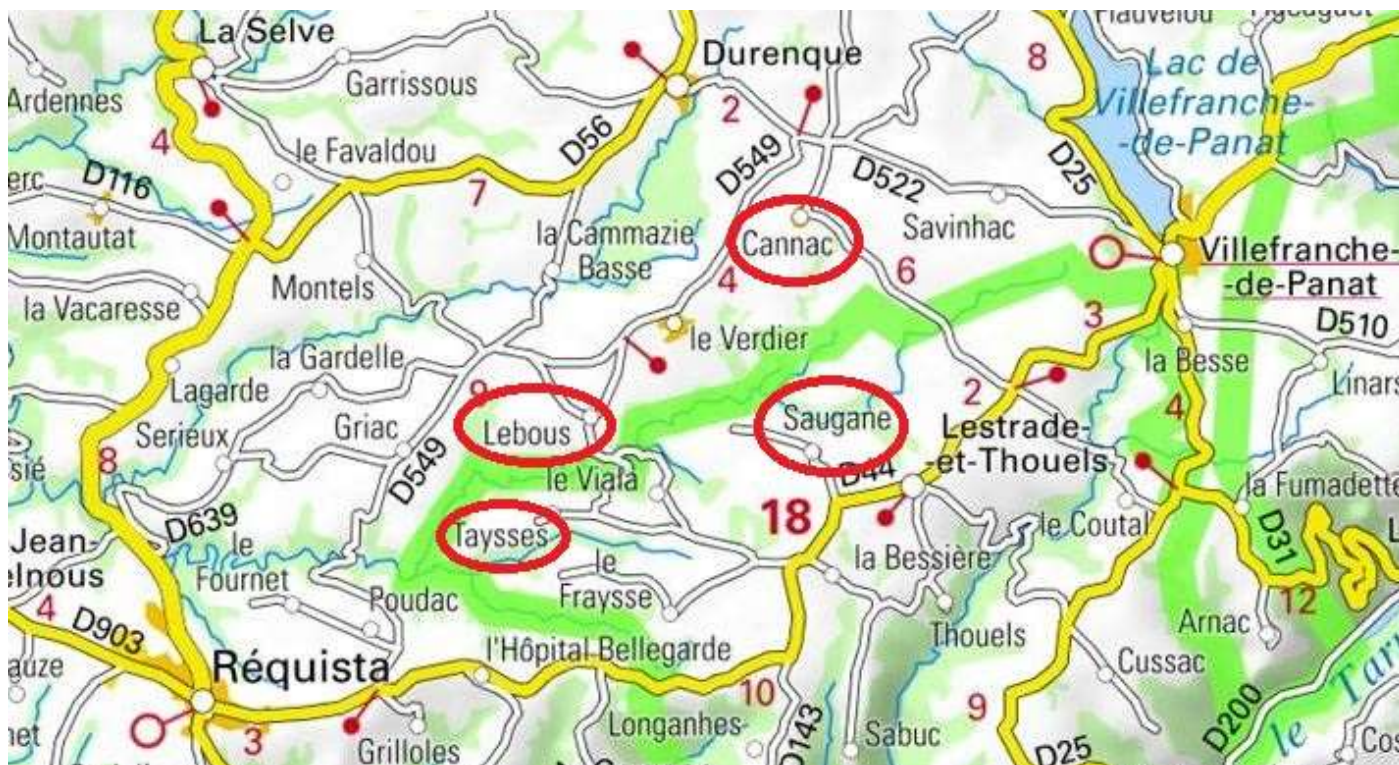
Li baiser los penons !

Totes trobèrem qu'aquela istòria de lops èra çaquelà quicòm de fòrt e que se podíá plan pro
que lo Fantonèl de la nuèch de Nadal agès salvada la vida al camarada de Lebós.

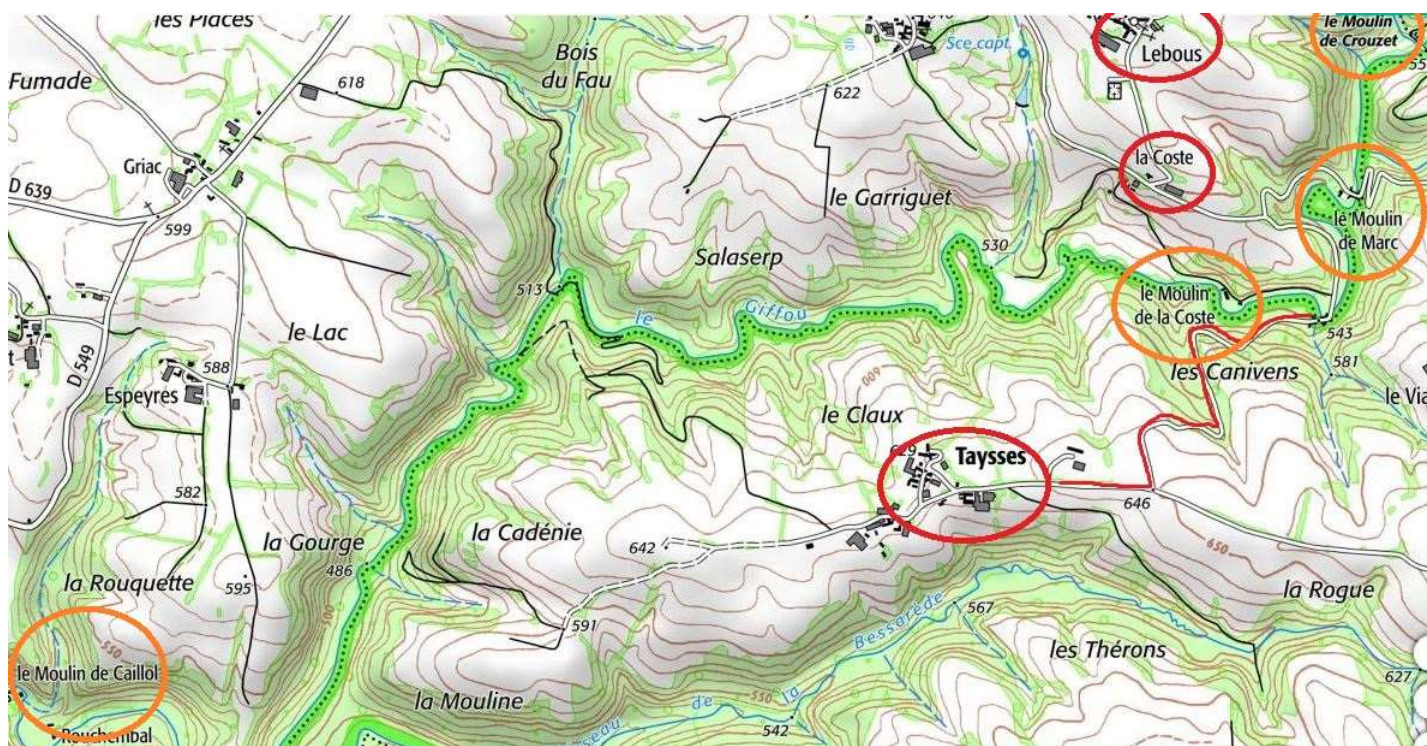

NÒTA GEOGRAFICA

Totes los noms dels luòcs existisson ! Bessou nos mena aquí dins lo país de Ric Estar, dins lo redol de Lestrada-e-Toèls, dins la val de Giffon.

Lo **Molin de Calhòl** es pas lo mai prèp de la bòria de **La Còsta** d'ont los cans son partits. Tres molins son pas luènh de l'endrech probable ont l'òme gasèt Giffon : lo **Molin de La Còsta**, lo **Molin de Marc** e lo **Molin de Crozet**.

Un autre de Lagarda de **Ric Estar** diguèt aiçò :

- Nadal pòrta pas profit als lops ni als volurs.

Quand agèron inventats los traçanards a ressòrt, lo pepin del paire del meu paure paire ne crompèt un dels primiers e lo tendèt, la velha de Nadal, darrièr lo portanèl del polalhièr.

Mascol, un vesin canalhassa e terriblement gormand, qu'èra pas ni per tot volur atitrat, profitèt de saber totes los nòstres a Matinas per lor anar panar de polas.

Mascol monta per l'escalon, buta lo portanèl, alonga vistament lo braç e... e *possa* un bramal de dolor... Dusca al coire, lo braç èra arrapat, acranat, espotit e clavat aquí. En ensajant de se descrancar, lo paure galapian faguèt tombar l'escala e tot son còs miserable foguèt pendolat aital per aquel braç que sagnava a pissòl. Aquò's dins aquela postura que nòstre monde lo trobèron, pardí, a doas oras del matin...

I a de tristessas que val mai *n'abrejar* lo *recit*.

Lo pepin del paire del meu paure paire diguèt a Mascol que se plorava de vergonha autant que de sofrença :

- Auriás plan melhor fach, paure enfant, de venir a Matinas amb nautres. Sables çò que te podiam far per tas penas... Mas serà pas ieu ni degun d'aqueste ostal que te farem metre a la prison lo jorn qu'un Dieu es nascut dins un estable per nos desliurar totes de l'infèrn. Vaiten e que Nòstre Sénher te perdone coma nautres te perdonam.

- Ni mai al Diables, anatz, butèt lo mèma Gardiòl, la nuèch de Nadal pòrta pas revengut.

Un grand oncle del pepin que venèm de dire, aviá ausit contar per una siá tanta, que Ramonet-lo-Drac anava sovent enmesclar las coetas de las cavalas de **Las Biòs**. Una velha de Nadal, **permòias**, del temps que mèstres e vaillets son totes als oficis, mossur Ramonet camina a sa besonha. Paure Diables !... Per la permission de Nòstre Sénher, estaquèt e mesclèt, malgrat el, sa coeta amb las coetas de las ègas, e pas *moien* aprèp de las poder desenganar. Las cavalas, imaginatz ! se metèron totas a reguitnar al Drac, los còps de pès plovián coma la *grèla* e li carpavan* la plaissa*, las còstas, la platèla*, lo trinquet*, lo **mijau*** e mai lo **potarnhòl***... Oblidavi encara de vos dire que li copèron las banas, doas banas orriblas, longas e torçudas coma las d'un boc rèire-vièlh. Vos podètz pensar quin rebotge foguèt aquò quand tornèron de Matinas... Totes getavan d'aiga senhada... Mas las ègas s'alassavan pas de carpar Ramonet e Ramonet bramava a plena garganta que li anèsson cercar lo curat de Lagarda per lo desenganar. Lo curat avertit venguèt amb lo libre roge. Un còp sa coeta desliurada, lo Diable preguèt lo capelan de li tornar plantar las banas :

- Las tornaràs quèrre , se vòls, al cap de sièis meses, faguèt lo Rector, quand auràn pro confit dins la lòsa de la posaca, mas ara, te cal partir debanat... E fila vista, òrra bèstia, si que non !...

Lo Diable se n'anèt...

E totes e mai lo Rector, repetèron ensemble lo coplet del cantique :

*Tant i a que totes devèm saure
Que lo Filh de Dieu es nascut
Pel riche e mai pel paure
E tanlèu qu'es vengut
Cossí s'es anat claure
Lo grand Diablàs banut !*

L'Amic Arnabial qu'a servit dins la Marina n'i a un regde briu, ne volguèt dire a son torn una de polida mas talament longa que soi forçat de ne majencar* los tres quarts.

La parroquiòta de **Sant-Salvaire**, sus las còstas de Bretanha, èra plegada per la picòta* negra. Los mainatges, sustot, tombavan coma la pluèja.

Lo matin del vint-e-quatre de decembre, de dròlles que menavan una barca, vegèron nadar sus la mar un drollon pichonèl coma un nene que ven de nàisser. Aquel nene èra de boès, de bois rossèl coma l'aur, amb una rojor de ròsa sus cada gauteta. Los uelhons de cristal semblavan d'estèlas.

Los dròlles portèron l'estatueta a Mossur lo curat de Sant-Salvaire que lor diguèt :

- Aquò's la figuròta de Nòstre Sénher tal que nasquèt a Betleèm de la Santa Vièrja Maria. Li nos cal far aquesta nuèch totes los onors que podèm.

E metèron l'estatueta de la mar, l'estatueta de bois rossèl coma l'aur, dins la grèpia de Nadal a la plaça d'une estatueta de cera qu'avián cromptada.

A l'Ofertòri de la messa de mièja-nuèch, Mossur lo curat de Sant-Salvaire volguèt far *baisar* a totes sos parroquians los penons de l'estatueta de la mar. E alara, se faguèt un grand miracle : la Santa Vièrja de marbre blanc davalèt de l'autar... Èra pas pus una estatueta mas la Mamà de Nòstre Sénher tala que la vegèron los pastres dins l'estable de Betleèm. E la Santa Vièrja prenguèt dins sos braces l'estatueta de bois que foguèt a l'instant un nene plen de vida, lo Nene nascut per salvar lo monde... Totes ploravan d'amor e de jòia quand la mamà de totes lor donava aital a *baisar* son Nene tan polit qu'aviá pasmens los uelhons trempes de compassion per aquel paure monde.

La picòta negra s'anèt saique negar dins la mar. Degun pus ne moriguèt pas.

Nautres, los camaradas, en nos afigurant aquel pòble tant *afligat* que viviá la vida suls pès de son Salvador que la Santa Vièrja li presentava, nos quitèrem pas sens dire encara aqueste coblet del *mème* cantique :

La Vierjòta blanca e risenta

Coma l'estèla al firmament

Son Nene lor presenta

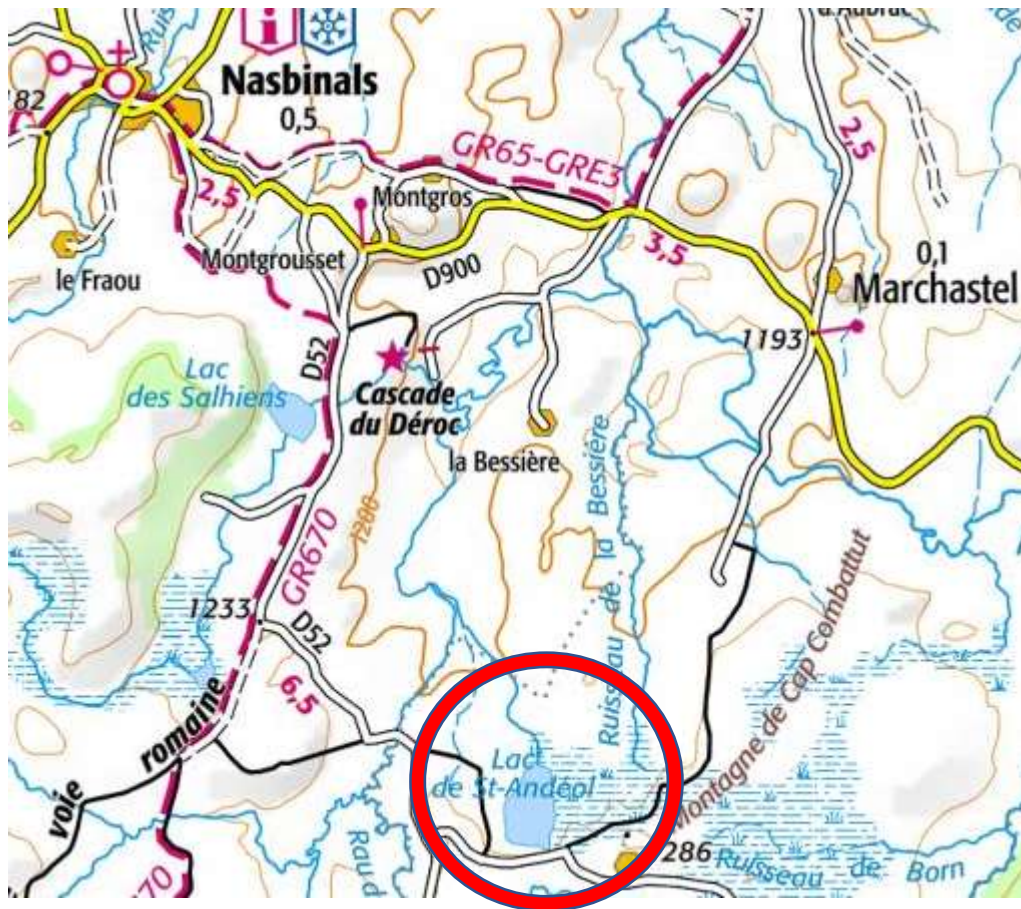
Tant amistosament

Que cadun s'i contenta

De tot son compliment

Arnabial, que o tení del paure Pierronet de Nasbinals que i aviá petaçat un braç, nos voliá contar per finir cossí la pus crana campan adel monde foguèt negada pels ugonauds de la Revolucion lo vint-e-quatre de decembre e sona, dempuèi, tota sola, cada nuèch de Nadal, al fons del lac de Sant-Andeòl. Mas li representèrem qu'èra l'ora d'anar a Matinas.

E disiam, en i anant, qu'a Lebós, a Lagarda, a Durenca, a Sauganas e dins fòrças maitas glèisas de campanha que coneissiam, se canta patoès la nuèch de Nadal, e que efectivament, lo patoès es pus nadalenc que lo francés, estent que cadra melhor amb lo sicut d'una cabana e d'un estable e lo parlar dels pastres. E ducas a la pòrta de la Catedrala, cantorlejàvem dapassetonèl aqueste coblet amb lo *refrin* :

REFRIN :

*Enfin Baptiston se revelha,
Sona Janet e Peiroton,
Aluca la calelha,
Dubrís lo placardon
E cadun s'aparelha
Per anar al Salvador*

*Cossí se fa, Dieu adorable,
Que per salvar l'òme perdut,
Dins aquel paure estable
Vos tan grand sètz vengut
Pichonèl, tot aimable
Coma un novèl nascut !*

VOCABULARI

carpar = *battre, étriller, rosser*

galhamassa = *cépée, touffe de rejetons*

majencar = *biner, donner un second labour*

mastín = canhàs de garda, de pastre

mècha (fem.) / mechon (masc.) (mijau) = fèrrevirent d'un viron (pòt designat aquí la coa / la coeta del tesson NDT)

mejan (masc.) (mijau) = pel que creis entre las ussas

mejana (fem.) (mijau) = lesca de ventresca que çò magre n'es estat copat

permoias =

picòta = *variole*

plaissa = rastèl de l'esquina amb lo lard que se ten del tròç.

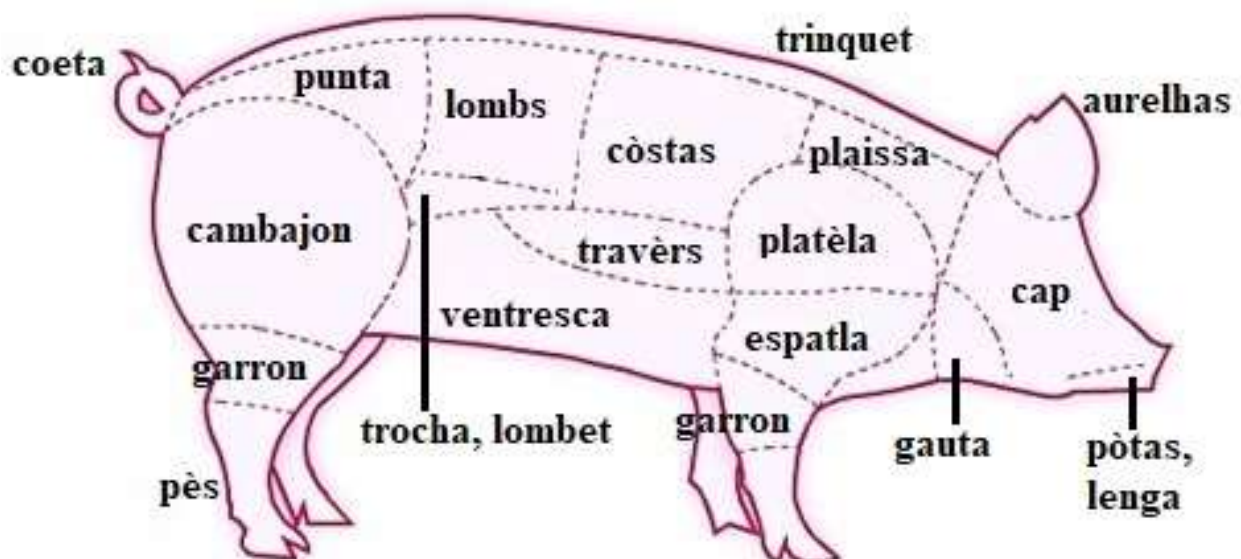
platèla = òs plat, tèunhe e triangular de la partida posteriora de l'espatla e que i s'articula l'umèr.

posaca = *puisard*

potarnhòl = ven de potard (pòtas gròssas)

trinquet = rastèl del pòrc maselat.

Ramonet-lo-Drac es estat comparat a un tesson... Vaquí qualques partidas de bon tastar !

LE LAC DE SAINT-ANDEOL

Le lac Saint-Andéol, lac glaciaire, sacré depuis la nuit des temps, déjà mentionné comme site païen au 6e siècle par Grégoire de Tours, est constitué par une retenue d'eau d'altitude qui s'est naturellement aménagée, peu à peu, dans les restes d'un très ancien cratère de volcan du plateau d'Aubrac.

Saint Grégoire de Tours (539-594), dans son « Histoire ecclésiastique des Francs » disait que, « *depuis un temps immémorial, se réunissaient sur les rives, chaque année, le deuxième dimanche de juillet, entre 4 000 et 5 000 personnes, pour adorer le dieu des eaux, se baigner, festoyer et jeter dans le lac des denrées comestibles, de la fourme, des toisons de mouton, des pièces de cuivre, d'argent et d'or...* »

Au IIIe siècle, Saint Andéol, apôtre du Vivarais, vint sur les lieux pour essayer d'arrêter ces pratiques païennes.

Il construisit alors, à 1 500 m environ à l'Est du lac, une chapelle dédiée à Saint-Hilaire de Poitiers.

Les ruines sont à une centaine de mètres au Nord du buron de Saint-Andéol. Chaque année, les prêtres et les fidèles de Marchastel se rendaient en procession à la chapelle, le deuxième dimanche de juillet, qui est resté le jour de la fête votive de la commune. L'apôtre du Vivarais avait donné son nom au lac, mais les réunions païennes continuèrent jusque vers l'année 1867. A cette date, dans une rixe, un gendarme fut tué.

La peur des représentants de l'autorité supprima ces festivités.

Jusqu'au 19e siècle, on y jeta ainsi des offrandes précieuses et les archéologues, de tous temps, ont rêvé à ce qu'ils pourraient découvrir dans les vases de cette retenue qui ne fut jamais curée.

Il fut même question, sous le règne de Louis XIV, d'assécher le lac pour le fouiller.

Il y a encore peu on se rendait encore en procession au lac de Saint-Andéol, le deuxième dimanche de juillet, en vue d'obtenir la guérison des ulcères, des rhumatismes, de la gale et de la gourme.

On en faisait le tour en chantant les litanies des saints et diverses prières, avant de se plonger dans les eaux du lac.

En quelques siècles, le lac a baissé de niveau et ses anciennes rives constituent ainsi des emplacements potentiels de recherche.

Un peu plus loin où se dresse une croix, ont été reconnues les traces d'un temple antique...